

Małgorzata Dziembala

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
e-mail: malgorzata.dziembala@ue.katowice.pl

**INSTRUMENTY FINANSOWE
WSPIERAJĄCE DZIAŁALNOŚĆ INNOWACYJNĄ
PRZEDSIĘBIORSTW W PERSPEKTYWIE 2014-2020**

**FINANCIAL INSTRUMENTS SUPPORTING
AN INNOVATIVE ACTIVITY OF ENTERPRISES
IN THE PERSPECTIVE OF 2014-2020**

DOI: 10.15611/pn.2017.466.08

JEL Classification: 030, 038

Streszczenie: Źródłem kreowania innowacyjności polskiej gospodarki powinny być przedsiębiorstwa. Dostrzegają szanse wynikające z wprowadzania innowacji, jednakże wciąż nie są skłonne do podejmowania działalności innowacyjnej. Jedną z przyczyn takiego stanu jest niedostateczny dostęp przedsiębiorstw do zewnętrznych źródeł finansowania, jak również brak wypracowanych rozwiązań systemowych, które zachęcałyby tego rodzaju podmioty, w szczególności MŚP, do realizowania działalności innowacyjnej. Polskie przedsiębiorstwa przemysłowe korzystają w coraz większym stopniu z pomocy publicznej, w tym ze środków finansowych UE. Celem artykułu jest identyfikacja instrumentów wspierających działalność innowacyjną przedsiębiorstw oraz wskazanie na instrumenty promujące ich aktywność innowacyjną w Polsce w ramach polityki spójności w nowej perspektywie finansowej 2014-2020.

Słowa kluczowe: innowacyjność, polityka spójności, działalność innowacyjna.

Summary: The source of creating innovation in the Polish economy should be enterprises that recognize opportunities of innovation, but are still not willing to undertake an innovative activity. One of the reasons for this is their insufficient access to external sources of financing, as well as the lack of developed system solutions that would encourage businesses to pursue more innovative activities, in particular with regard to SMEs. Polish enterprises increasingly avail themselves of the public aid, including EU funds. This article aims to identify the instruments to support innovative activity of enterprises and to point out the instruments supporting the innovative activity of enterprises in Poland in the framework of the cohesion policy in the new perspective of 2014-2020.

Keywords: innovativeness, cohesion policy, innovative activity.

1. Wstęp

Innowacyjność Polski jest wciąż niska [*Innovation...* 2015, s. 10; *The Global innovation...* s. 16]. Jest to wynikiem m.in. niedostatecznego zainteresowania przedsiębiorstw podejmowaniem aktywności w zakresie innowacji, niskie są bowiem nakłady tego sektora na innowacje i jego udział w ponoszonych wydatkach na B+R, niska jest zdolność w zakresie tworzenia powiązań innowacyjnych, niedostateczna aktywność innowacyjna [*The Global innovation...* s. 263; *Innovation...* 2015, s. 65]. Polskie przedsiębiorstwa nie są skłonne do podejmowania działalności innowacyjnej. Zaledwie 23% polskich przedsiębiorstw było innowacyjnych, podczas gdy w UE-28 odsetek tego rodzaju przedsiębiorstw wyniósł 48,9%, w Niemczech 66,9% w 2012 r.¹ [<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>].

W związku z tym ważne jest zidentyfikowanie przyczyn niepodjęcia działalności innowacyjnej przez polskie firmy. Przedsiębiorcy obawiają się, że koszty związane z realizacją tego rodzaju działań mogą przewyższać potencjalne zyski (44% firm), brak uzasadnienia tego rodzaju działań wynika z przyjętego modelu biznesowego lub strategii (43%), również skala realizowanych działań przez firmę nie uzasadnia podejmowania tego rodzaju działań. Wielu respondentów wskazuje na brak wystarczających środków finansowych (29%) (firmy handlowe i usługowe) [*Dojrzałość...* 2014, s. 5, 17] lub też brak jest powodu dla wprowadzenia innowacji [GUS 2015a, s. 119]. Przedsiębiorstwa, które nie wdrożyły innowacji, wskazywały na wysokie bariery z tym związane, wśród których wymieniono brak możliwości finansowania innowacji ze źródeł zewnętrznych (kredytów, środków *private equity*) i wewnętrznych przedsiębiorstwa [GUS 2015a, s. 120]. Jednakże to wśród przedsiębiorstw małych (10-49 osób) odsetek przedsiębiorstw, które wskazywały na barierę finansowania, był największy [GUS 2015a, s. 122].

Celem artykułu jest identyfikacja instrumentów wspierających działalność innowacyjną przedsiębiorstw oraz wskazanie na instrumenty promujące aktywność innowacyjną przedsiębiorstw w Polsce w ramach polityki spójności w nowej perspektywie finansowania 2014-2020. Nowa perspektywa finansowania stworzyła większe możliwości finansowania działalności innowacyjnej dla przedsiębiorstw w Polsce, jak również w coraz większym zakresie wykorzystywane będą instrumenty zwrotne.

2. Finansowanie działalności innowacyjnej przez przedsiębiorstwa w Polsce

W Polsce stopniowo zwiększa się wielkość nakładów finansowych ponoszonych na działalność B+R, które wyniosły 0,94% w 2014 r., jednakże są one wciąż niskie

¹ Dotyczy innowacyjnych przedsiębiorstw (włączając także przedsiębiorstwa, które porzuciły/zawiesiły lub też realizują działalność innowacyjną) [<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submit-ViewTableAction.do>].

[GUS 2015b, s. 55]. Intensywność prac B+R w sektorze przedsiębiorstw w 2014 r. wyniosła 0,44% PKB [GUS 2015b, s. 59]. Najbardziej aktywne badawczo były przedsiębiorstwa o liczbie pracujących 50-249 osób, natomiast największe nakłady wewnętrzne przeciętnie poniosły duże przedsiębiorstwa, o liczbie pracujących 500 osób i więcej w 2014 r. [GUS 2015b, s. 61].

Inwestycje w B+R dokonywane przez przedsiębiorstwa stają się coraz bardziej opłacalne, zwiększa się bowiem udział przychodów operacyjnych z B+R w przychodach całkowitych (z 9,74% w 2008 r. do 16,62% w 2014 r.), a największy był w sektorach: chemicznym i farmaceutycznym, produkcji pojazdów i maszyn oraz IT [*Oplacalność...* 2015, s. 14]. Wielkość przedsiębiorstwa determinuje także średnią wielkość wydatków, duży przedsiębiorca bowiem poniósł średnie wydatki w wysokości 6 mln zł, średni 2,5 mln zł, a małe i mikroprzedsiębiorstwa 700 tys. zł w 2014 r. [*Oplacalność...* 2015, s. 19]. Jak wskazują wyniki badań, środki własne stanowią dominujące źródło finansowania działalności innowacyjnej w przedsiębiorstwach przemysłowych (69,2%) i w usługowych (67%) w 2014 r. [GUS 2015a, s. 79]. Także w innych badaniach podkreśla się, że środki własne przedsiębiorstw to główne źródło finansowania prac B+R, a następnie jest to pomoc publiczna, z której korzysta około połowy przedsiębiorstw działających w zakresie B+R. W ramach przekazywanej pomocy publicznej przedsiębiorcy korzystają przede wszystkim z dotacji na inwestycje i na B+R, przy czym firmy wskazują również na pomoc UE i *de minimis*, działalność w SSE, ulgę technologiczną [*Działalność badawczo-rozwojowa...* 2013, s. 21-22].

Przedsiębiorcy w Polsce wskazywali, iż o podjęciu działalności B+R zdecydowało przede wszystkim prawdopodobieństwo sukcesu, a następnie koszt projektu, możliwość podniesienia poziomu technologicznego spółki, wartość możliwej do pozyskania dotacji, możliwość pozyskania nowych klientów, czy też wejście na nowe rynki. Natomiast wśród czynników, które motywują przedsiębiorców do dalszego rozwoju B+R, wymienia się przede wszystkim większe możliwości pozyskania bezwrotnych dotacji na projekty B+R (28,4% wskazań), ulgi podatkowe z tytułu prowadzenia prac B+R (21,2%). Zatem pomoc publiczna, w świetle wskazań przedsiębiorców, odgrywa ważną rolę we wspieraniu tego rodzaju działalności [*Oplacalność...* 2015, s. 23], a pełni funkcję motywującą wówczas, gdy przedsiębiorca będzie widział korzyści odnoszone z prowadzenia działalności innowacyjnej.

3. Wybrane instrumenty finansowania działalności innowacyjnej

Środki publiczne mogą wspierać działania podejmowane przez przedsiębiorstwa na rzecz innowacyjności, stając się także katalizatorem dokonywanych inwestycji. W zależności od fazy rozwoju produktu innowacyjnego, jak również i etapu, na którym znajduje się firma, zapotrzebowanie finansowe jest zróżnicowane. Istotny jest problem „odległości technologii od rynku” wyznaczający aktualne zapotrzebowanie na kapitał dotyczący realizowanej działalności badawczo-rozwojowej [Głodek, Gołębiowski 2006, s. 7-11].

Tabela 1. Wybrane instrumenty bezpośredniego wsparcia działalności innowacyjnej w UE

Instrument finansowy	Charakterystyka
Granty, subsydia	Instrumenty wykorzystywane dla innowacyjnych start-upów i MŚP, udzielane często w drodze konkursu, współfinansowanie może także pochodzić ze źródeł prywatnych. Finansowanie z tych instrumentów dotyczy fazy załączkowej i początkowego etapu działalności innowacyjnej.
Pożyczki bankowe	Instrument wykorzystywany powszechnie, korzystanie z instrumentu wymaga zabezpieczeń, gwarancji; konieczność spłaty.
Dotacje zwrotne	Dotacje podlegające zwrotowi – w całości lub w części, wykorzystywanie także prywatnego współfinansowania.
Gwarancje pożyczkowe i mechanizm podziału ryzyka	Zwiększają wiarygodność przedsiębiorstw dla banku, uzupełniane świadczeniem usług dodatkowych, np. informacyjnych, często wykorzystywane przez MŚP i start-upy.
Długi (zobowiązania) niebankowe/finansowanie kapitałowe	Innowacyjna platforma pożyczek, niebankowe zobowiązania, fundusze własne (<i>equity funds</i>).
Aniołowie biznesu	Finansowanie udzielane w fazie załączkowej i na początkowym etapie, wsparcie nie tylko finansowe, lecz także doradztwo, mentoring w zakresie zarządzania biznesem. Aniołami są osoby prywatne dysponujące wiedzą, doświadczeniem i odpowiednimi zasobami finansowymi.
Kapitał typu <i>venture</i>	Finansowanie pochodzi od inwestorów instytucjonalnych, udzielane nie tylko na wczesnym etapie rozwoju przedsiębiorstwa, finansowanie dotyczy etapów mniej ryzykownych, inwestorzy otrzymują udział w kapitale.
Inwestycje w przedsiębiorstwa podwyższonego ryzyka (<i>corporate venturing</i>)	Wykorzystywane przez duże przedsiębiorstwa, dotyczy inwestycji w innowacyjne start-upy.
Crowdfunding	Finansowanie społecznościowe poprzez Internet, pozyskiwanie kapitału na etapie <i>seed</i> i wczesnych etapach.
Zamówienia publiczne w zakresie B+R i innowacji	Kreowanie popytu na technologie i usługi, zakup usług B+R.
Usługi konsultingowe dotyczące technologii, programy „zwiększające”	Zwiększenie dyfuzji i adaptacji już istniejących technologii, poprawa absorpcji firm już istniejących.
Voucher na innowacje	Kredyty dla MŚP dotyczące zakupu usług od dostawców publicznych w zakresie innowacji, dotyczą wprowadzania innowacji do przedsiębiorstw.

Źródło: [OECD 2012, s. 161; OECD 2014, s. 157; http://ec.europa.eu/growth/access-to-finance/funding-policies/index_en.htm, i strony powiązane].

4. Publiczne wsparcie działalności innowacyjnej w Polsce w ramach polityki spójności 2014-2020

Polscy przedsiębiorcy coraz chętniej korzystają z zewnętrznych źródeł finansowania działalności innowacyjnej, w tym z publicznego wsparcia [GUS 2015a, s. 88-90]. Dominowało wsparcie pochodzące z UE. Wielkość wsparcia publicznego różniła się pomiędzy regionami Polski [GUS 2015, tabl. 31 (47)].

W latach 2007-2013 dostępnych było 60 instrumentów wsparcia, z których mogli skorzystać przedsiębiorcy, dotyczących rozwoju innowacji i były finansowane z funduszy strukturalnych i innych programów międzynarodowych. 25 instrumentów pochodziło z regionalnych programów operacyjnych, a ok. 30 było dostępnych w ramach programów ogólnokrajowych, wśród których wiodącym, jeśli chodzi o wspieranie innowacji i B+R, był PO Innowacyjna Gospodarka. W ramach tego programu blisko 60% budżetu dotyczyło rozwoju przedsiębiorczości. Jednakże bezpośrednio wsparcie finansowe przedsiębiorstw w ramach programów przekazywane było przede wszystkim na absorpcję technologii, a najbardziej popularne były dotacje bezzwrotne. W związku z tym zarekomendowano ukierunkowanie wsparcia w większym stopniu na B+R i rozwój produktów i usług innowacyjnych, zwiększenie roli instrumentów zwrotnych, co powinno umożliwić objęcie finansowaniem większej liczby przedsiębiorstw, zwrócenie większej uwagi na mechanizmy premiujące przedsiębiorców skłonnych do poniesienia większego ryzyka [*Program Rozwoju...*, s. 24-33]. W PO Innowacyjna Gospodarka przeważał model liniowy, jeśli chodzi o wdrażanie innowacji, a brak było tzw. *user-driven innovation*. W programach w kolejnej perspektywie powinny zostać uwzględnione także trendy w innowacyjności [Stawicki 2010, s. 31-32].

W nowej perspektywie finansowania alokacja dla Polski w ramach polityki spójności, wspierającej także innowacje i działalność B+R, wyniosła 82,5 mld euro [<https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/zasady-dzialania-funduszy/fundusze-europejskie-w-polsce/>]. W Polsce ekosystem innowacji jest słabo rozwinięty, jak również wyzwaniem dla systemu innowacji stanowi luka w finansowaniu działalności innowacyjnej [*Program Rozwoju...*, s. 38-39]. Formy wsparcia ze środków UE mogą być zróżnicowane, jednakże w latach 2014-2020 w większym stopniu będą wykorzystywane inne instrumenty aniżeli dotacje [*Fundusze UE 2014-2020*, 2014, s. 74-75]. W ramach poszczególnych programów operacyjnych wspierane będą działania na rzecz podnoszenia innowacyjności przedsiębiorstw (tab. 2), jak również w większym stopniu planuje się wykorzystywać zwrotne instrumenty finansowe. W ramach PO Inteligentny Rozwój przewidziano wsparcie zwrotne (ok. 10% wielkości budżetu tego programu) obejmujące m.in. instrumenty kapitałowe, pożyczkowe, gwarancje [<https://www.poir.gov.pl/strony/wiadomosci/instrumenty-finansowe-czyli-pomoc-zwrotna/>]. Jednakże dotychczasowe doświadczenie dotyczące wykorzystania instrumentów kapitałowych jest niewielkie w zakresie wspierania B+R i działań innowacyjnych, i związane było początkowo z pilotażowym programem SPO Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw (SPO WKP). Dostępne instrumenty dłużne skierowane były przede wszystkim do MŚP, jednakże nie zostały bezpośrednio ukierunkowane na potrzeby firm innowacyjnych. Wraz z kolejną perspektywą finansowania zwiększano liczbę tych instrumentów (w ramach PO Innowacyjna Gospodarka) i powstawały instrumenty dostosowane do potrzeb firm innowacyjnych. Jednakże zbyt krótki okres ich funkcjonowania utrudnia dokonanie ocen efektywności tych instrumentów [*Raport końcowy...*, s. 8, s. 66-67]. W zakresie

Tabela 2. Finansowanie działalności innowacyjnej w ramach polityki spójności 2014-2020 – główne kierunki wsparcia

Wybrane obszary	Programy	Wybrane działania podlegające wsparciu
Rozwijanie prac badawczo-rozwojowych	PO Inteligentny Rozwój RPO	Realizacja badań naukowych, prac doświadczalnych, projektowych. Wsparcie centrów B+R i kreowanie warunków infrastrukturalnych dla prowadzenia prac B+R, tworzenie miejsc pracy i rozwój kadr na rzecz B+R. Realizacja przez konsorcja naukowo-przemysłowe prac badawczo-rozwojowych.
	PO Inteligentny Rozwój	Wsparcie prac B+R i komercjalizacja (przy wsparciu funduszy <i>venture capital</i>), wspólne przedsięwzięcia grup przedsiębiorstw.
	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich	Tworzenie i funkcjonowanie grup operacyjnych na rzecz innowacji i wdrażanie projektów innowacyjnych.
Innowacje	PO Inteligentny Rozwój, RPO, PO Polska Wschodnia	Wdrożenie wyników prac B+R, wsparcie na rzecz powiązań kooperacyjnych dotyczących tworzenia i rozwoju innowacyjnych produktów i usług, internacjonalizacja działalności przedsiębiorstw, które są innowacyjne, współpraca nauki i biznesu.
	PO Inteligentny Rozwój	Ochrona własności przemysłowej.
	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich	Poprawa innowacyjności na obszarach wiejskich i rozwój powiązań innowacyjnych w zakresie: produkcja rolna, leśna, przetwórstwo rolno-spożywcze.
	PO Rybactwo i Morze	Innowacje obejmujące: rybołówstwo morskie i śródlądowe, akwakultura, ochrona zasobów biologicznych.
Wsparcie dla MŚP	PO Inteligentny Rozwój	Zakup usług dotyczących opracowania nowego produktu, usługi, nowej technologii, wdrożenia rozwiązań technologicznych, które posiadają wysoki potencjał innowacyjny, promowanie współpracy na linii nauka – biznes, wykorzystanie kapitału podwyższonego ryzyka dla inwestycji w przedsiębiorstwa.
	RPO	Wprowadzanie innowacyjnych rozwiązań do przedsiębiorstw, rozwijanie przedsiębiorstw w fazie załóżkowej, zmniejszanie zasobochłonności MŚP i poprawy efektywności energetycznej i wykorzystania OZE w MŚP, poprawa adaptacyjności przedsiębiorstw do zmian.
	PO Inteligentny Rozwój, RPO, PO Polska Wschodnia, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich, PO Rybactwo i Morze	Inne obszary.

Objaśnienie: RPO – Regionalny Program Operacyjny.

Źródło: opracowanie na podstawie [Fundusze unijne... 2015].

wparcia projektów firm innowacyjnych przez instrumenty dłużne m.in. kredyt technologiczny, pożyczki. Polska nie posiada zbyt bogatego doświadczenia, . Fundusze pożyczkowe wspierane były w perspektywie finansowej 2004-2006 (w ramach SPO WKP), jednakże nieliczne były projekty dotyczące B+R i rozwoju nowych technologii. Natomiast w kolejnej perspektywie finansowej fundusze pożyczkowe były wspierane z Regionalnych Programów Operacyjnych, PO Rozwój Polski Wschodniej. Jednakże „standardowe” instrumenty pożyczkowe kierowane na wspieranie MŚP trudno uznać, za stymulujące aktywność innowacyjną firm, co wynika także ze skali udzielanego wsparcia. Dostępny był także instrument tzw. pożyczka na innowację, oferowany ze środków Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorstw (PARP), Fundusz Pożyczkowy Wspierania Innowacji PARP, pożyczki na przedsięwzięcia inwestycyjne o charakterze innowacyjnym ze środków JEREMIE, jednakże trudno ocenić jak na razie ich efekty [*Raport końcowy...*, s. 67-72]. Natomiast dostępne instrumenty gwarancyjne oferowane w okresie 2006-2013 nie w pełni odpowiadały potrzebom firm innowacyjnych [*Raport końcowy...*, s. 76]. W związku z tym w nowej perspektywie finansowania w szerszym zakresie zamierza się wykorzystać tego typu instrumenty, dostosowując je do potrzeb przedsiębiorców.

Wsparcie dla innowacji dokonuje się również w ramach regionalnych programów operacyjnych. Warto posłużyć się przykładem RPO Województwa Śląskiego (WSL) 2014-2020, aby wskazać rodzaje i kierunki wsparcia, które przewidziano na wspieranie innowacji. Na program ten przeznaczony jest 3,47 mld euro (11% całości środków alokowanych na RPO w Polsce) pod warunkiem przygotowania strategii inteligentnych specjalizacji i zapewnienia zgodności z tymi specjalizacjami opracowanych przedsięwzięć. Inteligentne specjalizacje w województwie śląskim to: energetyka, medycyna, technologie informacyjno-komunikacyjne. W ramach osi priorytetowej I. Nowoczesna gospodarka środki finansowe można skierować na prace B+R, które zostaną wdrożone, na tworzenie lub rozwój infrastruktury badawczej w przedsiębiorstwach, rozwój kluczowej infrastruktury B+R. Priorytet inwestycyjny 1a obejmuje wsparcie infrastruktury badań i innowacji wykorzystywanej do działalności gospodarczej i do prac badawczo-rozwojowych i poprawy jej jakości, dotyczącej tworzenia i komercjalizacji rozwiązań w ramach wyznaczonych obszarów regionalnych specjalizacji. Wśród wielu beneficjentów wskazano na konsorcja naukowo-przemysłowe. Przewiduje się w ramach priorytetu 1b tworzenie oraz rozwój zaplecza B+R w przedsiębiorstwach oraz wsparcie tego rodzaju prac w tych podmiotach, w szczególności poprzez koncentrację środków na działaniach doradczych dotyczących innowacyjności dla przedsiębiorstw, udostępnianie infrastruktury instytucji otoczenia biznesu. Natomiast w ramach osi priorytetowej III Konkurencyjność MŚP priorytetu inwestycyjnego 3c wspieranie tworzenia i poszerzania zaawansowanych zdolności w zakresie rozwoju produktów i usług – wsparcie obejmuje wdrożenie innowacji produktowych, procesowych, marketingowych i organizacyjnych. Odnosi się także do inwestycji w zakresie rozwoju produktów (usług) opartych na ICT i dostępu do kapitału zewnętrznego. W ramach tej osi priorytetowej

jest możliwość skorzystania ze zwrotnych instrumentów finansowych: ponadregionalnych, regionalnych i lokalnych funduszy poręczeniowych, także mikropożyczkowych [https://rpo.slaskie.pl/czytaj/instrumenty_finansowe_alternatywa_dla_dotacji]. Środki finansowe przewidziano także na wsparcie skierowane do podmiotów tworzących warunki dla rozwoju MŚP [*Przedsiębiorczość...; Regionalny Program...* 2014].

5. Zakończenie

Rośnie znaczenie działalności badawczo-rozwojowej w polskich przedsiębiorstwach. Jednakże to od skali zaangażowania inwestycyjnego przedsiębiorstw w działalność B+R zależeć będzie także zwiększenie innowacyjności polskiej gospodarki. Przedsiębiorcy w Polsce coraz chętniej podejmują działalność innowacyjną, a ich aktywność jest zróżnicowana w układzie międzywojewódzkim. Tym niemniej jednak jest ona wciąż niska. System zachęt i pomoc sektora publicznego powinien zintensyfikować działalność innowacyjną przedsiębiorstw.

Podkreśla się konieczność stworzenia odpowiedniego ekosystemu innowacji – kompleksowego systemu współpracujących instytucji, odpowiednich rozwiązań i uregulowań prawnych. Przedsiębiorcy oczekują silniejszych bodźców do rozwijania działalności B+R, wśród nich: zmniejszenia utrudnień administracyjnych, poprawy przejrzystości systemu podatkowego, zwiększenia przewidywalności uzyskiwania zachęt do B+R, podkreślając znaczenie ulgi podatkowej jako zdecydowanie skutecznej zachęty do zwiększenia nakładów na B+R i planowania działań w tym zakresie. Także zwracano uwagę na poprawę dostępności programów czy też na instrumenty wsparcia z sektora finansowego [*Działalność badawczo-rozwojowa...* 2013, s. 29-30]. Nowa perspektywa finansowa 2014-2020 zwiększyła dostępność zróżnicowanych instrumentów finansowych dla przedsiębiorstw i mechanizmów wsparcia w ramach polityki spójności.

Literatura

- Dojrzałość innowacyjna przedsiębiorstw w Polsce*, 2014, KPMG, <https://www.kpmg.com/PL/pl/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/2014/Dojrzalosc-innowacyjna-przedsiębiorstw-w-Polsce-KPMG-2014.pdf> (12.03.2016).
- Działalność badawczo-rozwojowa przedsiębiorstw w Polsce. Perspektywa 2020*, 2013, KPMG, <https://www.kpmg.com/PL/pl/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/2013/Dzialalosc-BR-przedsiębiorstw-w-Polsce.pdf> (17.03.2016).
- Fundusze UE 2014-2020*, 2014, red. M. Gwizda, M. Kosewska-Kwaśny, Sz. Żółciński, C.H. Beck, Warszawa.
- Fundusze unijne na lata 2014-2020- przewodnik dla przedsiębiorców*, 2015, KPMG, <https://www.kpmg.com/PL/pl/tematy-i-zespoły/Documents/Innowacje/Wsparcie-ze-zrodelpublicznych%E2%80%93przewodnik-dla-przedsiębiorców-web-secured.pdf> (20.03.2015).

- GUS 2015, *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2012-2014* – tablice, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/nauka-i-technika/dzialalnosc-innowacyjna-przedsiębiorstw-w-latach-2012-2014,2,13.html> (15.03.2016).
- GUS 2015a, *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2012-2014*, Informacje i Opracowania Statystyczne, GUS, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa.
- GUS 2015b, *Nauka i technika w 2014 r.*, Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa.
- Głodek A., Gołębiowski M., 2006, *Finansowanie innowacji w małych i średnich przedsiębiorstwach*, t. II, DjaF, Warszawa, http://www.rsi.org.pl/dane/download/vademekum_2tom_finansowanie_innowacji.pdf (15.03.2016).
- Innovation Union Scoreboard 2015*, 2015, European Union.
- OECD 2012, *OECD Science, technology and industry outlook 2012*, DOI: 10.1787/sti_outlook-2012-en.
- OECD 2014, *OECD Science, technology and industry outlook 2014*, DOI : 10.1787/sti_outlook-2014-en.
- Oplacalność inwestowania w badania i rozwój*, 2015, PWC, Narodowe Centrum Badań i Rozwoju, Warszawa, <https://www.pwc.pl/pl/publikacje/assets/ncbr-pwc-oplaccalnosc-inwestycji.pdf> (15.03.2016).
- Policy responses to the economic crisis: investing in innovation for long-term growth*, 2009, OECD, <http://www.oecd.org/science/inno/42983414.pdf> (13.03.2016).
- Program Rozwoju Przedsiębiorstw do 2020 r. Program wykonawczy do Strategii Innowacyjności i Efektywności Gospodarki*, Załącznik do Uchwały Rady Ministrów z 8 kwietnia 2014 r., http://www.pi.gov.pl/PARPFiles/file/news/PRP_wersja_przyjeta_przez_RM_08042014.doc (23.01.2017).
- Przedsiębiorczość i innowacje w RPO WSL 2014-2020*, 14 grudnia 2015 r., prezentacja dostępna na: https://rpo.slaskie.pl/czytaj/wspolpraca_naukowcow_z_przedsiębiorcami__efektywne_instrumenty_wsparcia_innowacji_w_perspektywie_2014_2020_071215 (12.03.2016).
- Raport końcowy „Ocena ex-ante instrumentów finansowych w ramach Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój”*, WYG PSDB Sp. z o.o., <http://www.poig.2007-2013.gov.pl/AnalizyRaportyPodsumowania/Strony/Opracowania.aspx> (23.01.2017).
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego na lata 2014-2020*, 2014, Zarząd Województwa Śląskiego, Katowice.
- Stawicki M., 2010, *Przegląd działań i typów projektów z zakresu wspierania innowacyjności realizowanych w ramach funduszy UE*, [w:] Stawicki M., Pander M. (red.), *Metody ewaluacji i kierunki wspierania innowacyjności ze środków UE*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- The Global Innovation Index 2015. Effective Innovation Policies for Development*, Johnson Cornell University, INSEAD, WIPO, <https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/gii-full-report-2015-v6.pdf> (12.03.2016).
- http://ec.europa.eu/growth/access-to-finance/funding-policies/index_en.htm (13.03.2016).
- <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/zasady-dzialania-funduszy/fundusze-europejskie-w-polsce/> (15.03.2016).
- <https://www.poir.gov.pl/strony/wiadomosci/instrumenty-finansowe-czyli-pomoc-zwrotna/> (15.03.2016).
- https://rpo.slaskie.pl/czytaj/instrumenty_finansowe_alternatywa_dla_dotacji (12.03.2016).
- <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (13.03.2016).
- <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (12.03.2016).